

Slægtshistorisk Forening - Odense
Onsdag den 24. september 2008

Karl Peder Pedersen
Politiarkiverne og slægtsforskerne

Program

Politiets historie, opgaver og struktur

Danske lov Gkr. V

1. Oprettelsen af politimesterembedet i København 1683
2. Deltidspolitimestre i resten af landet (By- og herredsfogeder samt godsejere)
3. 1600- og 1700-tallets politi- og vægteropgaver *1818 - Nordre bog i hånd bøgerne*
4. De nye politiopgaver efter 1800:
  - a. Paskontrol og fremmedovervågning *lidt ligesom straffede*
  - b. Kontrol med mistænkelige - og med resten af befolkningen
  - c. Kriminalitetsbekæmpelse og -efterforskning
  - d. Politisk politi (hemmeligt politi)
5. Den københavnske politireform 1863:
  - a. Mens vi venter på gassen
  - b. Reformforsøg 1824-25, 1848, 1857
  - c. Afskaffelse af vægterkorpset og oprettelse af døgnpatruljerende ordenspoliti
  - d. Oprettelse af kriminalpolitiafdeling (opdagelsespolitiet)
  - e. Oprettelse af Sekretariat (personalekontor) mm.
6. Oprettelse af statspolitikorps 1911-(1938). *1917 pas højt indførsel*
7. Retsreformen 1919:
  - a. Dommere
  - b. Politimestre
  - c. Statsanklagere
8. Politiet bliver rent statsligt, Rigspolitiet oprettes 1938.
9. Politireformen 2007, ophævelsen af kriminal- og ordenspoliti.

Vigtige slægtshistoriske kilder i politiarkiverne

1. Anholdelsesprotokol og Anmeldelsesprotokol
2. Strafferegister
3. Straffesager og efterforsknings/henlagte sager
4. Navneforandringsprotokol
5. Alimentationsprotokol
6. Registerblade (dødeblade)
7. Forbryderalbum
8. Udvandringsregister og skibsekspeditioner

Efter bemyndigelse

Kilder til dansk forvaltningshistorie 1920-1970

Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie

Politi og anklagemyndighed

Af Karl Peder Pedersen

Den 1. oktober 1919 trådte 1916-retsplejeloven i kraft, og dermed blev grundlovens løfteparagraf om adskillelse af domstole og forvaltning langt om længe indfriet også på regionalt plan. Nu forsvandt samtlige herredsfoged-, byfoged- og birkedommerembeder, og i stedet oprettedes selvstændige dommer- og politimesterembeder. I København havde der helt tilbage fra 1683 eksisteret et særligt politimesterembede, men nu inddeltes også resten af landet i 65 politikredse under ledelse af hver deres kongeligt udnævnte politimester.

De nye politimestre fik, udover de regulære politiopgaver, tildelt en række civile forvaltningsopgaver, der før adskilliges vedkommende ikke havde særligt meget med politiet at gøre, men som alligevel henlagdes her, da man åbenbart ikke kunne placere dem hos andre myndigheder. Det drejede sig f.eks. om behandling af næringssager, firma- og handelsregistre, alimentations- og navneændrings-sager, samt fra 1922 for nogle politikredses vedkommende også opgaver i tilknytning til separations- og skilsmisssager. Politimestrene var desuden medlemmer af de lokale brand-, epidemi- og karantænekommissioner, ligesom de frem til 1960'erne fungerede som lægdsforstandere i relation til udskrivningsvæsenet.

1916-reformen medførte også en radikal ændring af anklagevæsenet, idet de nye politimestre pålagdes at fungere som anklagere i mindre sager, mens større sager skulle videresendes til de nyoprettede statsadvokat- og rigsadvokatembeder.

Politimestrene og deres ledende medarbejdere, politifuldmægtigene og politikommissærerne, var statstjenestemænd, mens resten af korpset ansattes og lønnedes af kommunerne. Dette varede dog kun til 1938, hvor hele etaten fra den højeste til den laveste blev statsansat. I næsten alle politikredse var der ansat mindst én politifuldmægtig, hvis hovedopgave var udarbejdelse af anklageskrifter og daglig ledelse af politikredsens sekretariat (politikontor); desuden fungerede den pågældende som politimesterens stedfortræder. I større politikredse var der ansat flere politifuldmægtige, som delte sagsområderne og opgaverne mellem sig. I større politikredse kunne der også findes én eller flere politikommissærer; mange steder var der to, nemlig lederen af kriminalpolitiet og lederen af ordenspolitiet, hvorunder politistationer, landpoliti og bøde- og motorkontor hørte. Københavns Politi var i denne periode inddelt i seks inspektorater, der hver lededes af en politiinspektør.

Få år før 1916-reformen trådte i kraft, var der i 1911 blevet oprettet et lille landsdækkende statspolitikorps, der bl.a. tog sig af brandefterforskning, ud-

lændinge- og visumsager og kriminalpolitiopgaver. Statsbetjentene var ansat direkte under statspolitichefen i København, men mange gjorde tjeneste enkeltvis eller nogle få sammen rundt på landets politistationer.

Efter at Nordslesvig i 1920 var blevet en del af Danmark, opbyggede man hernede et rent statsligt politi, og den 1. april 1938 blev også politiet i resten af landet statsligt. 1930'erne var et årti præget af voldsomme politiske modsætninger og uroligheder, men også besættelsesårene gav politiet masser at lave. Den 19. september 1944 arresterede tyskerne de fleste af landets politifolk, og politiet ophørte med at eksistere. I den »politiløse« tid frem til maj 1945 løstes en del ordenspolitiopgaver af en lang række kommunale vagtværn.

I årene efter 1945 varetog politiet fortsat en række administrative opgaver ved siden af de regulære politifunktioner, men meget af dette hørte op i 1960'erne. Som et typisk eksempel kan nævnes navneforandringsagerne, der i 1961 overflyttedes fra politikontorerne til amterne.

I det følgende præsenteres en række kilder, der både kan belyse de klassiske politiopgaver (kildetype nr. 16-18) og de særlige forvaltningsområder, hvis kilder er af stor værdi ikke mindst for slægtsforskere (kildetype nr. 19-22). I *På embeds vegne* præsenteredes et strafferegister (kildetype nr. 50), og strafferegistre af denne type var i brug indtil 1962, hvorefter man, frem til indførelsen af det landsdækkende elektroniske kriminalregister i 1978, førte strafferegistrene på kartotekskort. Fra den overordnede anklagemyndighed (statsadvokater og rigsadvokat) bringes ingen kilder, da der her er tale om typiske sagsarkiver med navneregistre, sagliste/journal og tilhørende sager.

Kildeoversigt

16. Anholdelsesprotokol
17. Anmeldelsesprotokol
18. Dagbog for politistation eller vagtværn
19. Udvandrerregister
20. Alimentationsprotokol
21. Navneforandringsprotokol
22. Separations- og skilsmisseprotokol

Litteratur

- Leif Beckman m.fl. (red.): *Kampen mod forbrydelsen*, bd. 1-3, 1951-52.
Enhedspolitiet 1.4.1938-1.4.1988, 1988. Udg. af Rigspolitiet.
- Peter Fransen: Statspolitiet, i: Peter Fransen m.fl. (red.): *Harmonisering eller særordning. Sønderjylland som administrativ forsøgsmark efter Genforeningen i 1920*, bd. 1, 2002, s. 87-258.
- Christian Gjerløv: *Dansk Politistat*, bd. 1-2, 1933-34.
- Flemming Jarlskov: *Lov og orden. Af danskernes og dansk politis historie. En krønike*, 2003.
- Henning Koch: *Demokrati slå til! Statslig nødret, ordenspoliti og frihedsrettigheder 1932-1945*, 1994.
- Carl Aage Redlich: *I lovens navn. Københavns politi gennem tiderne*, bd. 1-2, 1982. Udg. af Polithistorisk Selskab.
- J. Svane-Mikkelsen: Københavns Politi og forholdet til offentligheden omkring enevældens ophør, *Historiske Meddelelser om København* 1969, s. 55-164.

[Venstre side:]

Løbe- Nr.	Anmeldelses Dato	Anmelderens Navn og Bopæl eller mod hvem Forbrydelsen er begaaet eller Pretio- sa	Stjaalne eller bortkomne Genstande	
			Guld, Sølv	Andre Ting
1502-2 Hst.	16/2	Axel Schmidt og Co. St. Regnegade 3		Skrivemaskine
1504-11 St. 4	8/2	Husassistent, Frk. Edith Eliassen, Californiensvej 24		
1506-11 St. 5	18/1	Tjener Georg Bang Andersen, Nyboder 17, st.		
1508-1 St. 3	15/2	Skibsinspektør Salomonsen, DFDS Kaptajn Edvard Carl Sonne, S/S »Tiber«		Cognac Øl og Ost
1510-11 St. 3	12/2	Slagtermester Emil Peter Knudsen, Sølvgade 103		
1512-1 St. 3	16/2	Forvalter Boden, DFDS' Kontor Kvæsthusgade		1 Fl. Vin.
1514-1 St. 8	11/2	Tømremester I. P. Jarlshuf Brønshøjgaardsvej 4 St.		6 Lyspærer 2 Tørelement
1516-15 St. 1	13/2	Gudrun Ellermann-Jensen V. Voldgade 106 III		2 Kr.

1896-1970
Straffe register - registeret i
Fødsels- og dødsregisteret

[Højre side:]

[Løbe-Nr.]	Om-trent-lig Værdi	Den anmeldte Forbrydelse (Her anføres om Genstanden er tabt eller stjålet)	Om nogen er mistænkt, Betegnelse og Signalement.	Andre Bemærkninger
[1502-2]		Bedrageri	[Navn1] sigtes	Jepsen
[1504-11]		Forsøg paa Voldtægt	Ingen Mænd sigtet	Lukket
[1506-11]		Vold og Legemsbeskadigelse	[Navn2] afhørt St. 5. sigt.	18/2 33 til 6 U.K. Opd. Hst.
[1508-1]		Tyveri ombord i Skib	[Navn3], [Navn4] og [Navn5] afhørt St. 3. sigt.	18/2 33 til 8 U.K. Opd. Hst.
[1510-11]		Vold	[Navn6] og [Navn7] afhørt St. 3 I sigt. II vedg. delvis.	18/2 33 til 3 U.K. Opd. Hst.
[1512-1]		Tyveri fra Skib	[Navn8] afhørt, St. 3, vedgaar.	18/2 33 til U.K. Opd. Hst.
[1514-1]		Tyveri fra Trappeopgang	[Navn9], afh. St. 8, vedg.	18/2 33 til Væрге-raadet. Opd. St. 8.
[1516-15]		Bedrageri	[Navn10], afh. St. 1 vedg.	Tilbageholdt. Opd. St. 1.

Kommentarer

Der findes normalt ikke navneregistre til anmeldelsesprotokoller.

Afh.	Afhørt.
Hst.	Hovedstationen, dvs. Københavns Politigård.
Opd.	Opdagelsespolitiet, dvs. Københavns 2. Politiinspektorat.
Sigt.	Sigtet.
St.	Station. København havde ni politistationer.
U.K.	Undersøgelseskammer. Københavns Politi havde 12 undersøgelseskamre.
Vedg.	Vedgår, dvs. tilstår.

20. Alimentationsprotokol

Siden 1763 har fædre til børn, der er født uden for ægteskab, haft pligt til at bidrage økonomisk til deres opvækst. Amtmændene skulle være mødrene behjælpelige med at få pengene udbetalt, men hvis faderen intet ejede, hjalp dette ikke meget. Man kan som bekendt ikke klippe håret af en skaldet. I 1888 gik staten derfor ind og garanterede, at mødrene fik udbetalt deres alimentationsbidrag til tiden fra kommunen, idet man så efterfølgende påtog sig at inddrive pengene fra fædrene. I de første år lå denne opkrævningsopgave hos kommunerne, men allerede i 1892 flyttedes den til retsbetjentene og efter 1919 til politimestrene. Først i 1933 blev den lagt tilbage i kommunalt regi, dog således at politiet fortsat blev involveret i »vanskelige« sager. Til at registrere de kvartalsvise betalinger og den korrespondance, der var forbundet med dem, benyttedes særlige alimentationsprotokoller.

Alimentationsprotokol fra Nakskov Politi 1923-33

(LAK, Nakskov Politi, IIIa-3. Alimentationsjournal 601-1220, nr. 670)

Barnefaderens Navn:	Tjenestekarl Thorvald Senius Christiansen
Fødselsdag- og aar, Fødested:	19. Juni 1897 i Taars Sogn
Forsørgelseskommune:	Taars ved Hjørring, Taars pr. Taars
Bopæl:	Sønderskov Ugilt Sindal pr. Sindal
Barnemoderens Navn:	Anna Passkiewicz, gift med Staldkarl Martin Petersen, Branderslev
Bopæl:	Glostrup Helgenæs Branderslev
Barnets Navn:	Wadislaus Passkiewicz
Fødselsdag- og aar, Fødested:	29. Marts 1922
Resolutionens Dato:	10. Marts 1923
Overøvrigheden:	Hjørring Amt

[Dato]	Korrespondance	Indtægt	Udgift
1-29/3 23	7/4 23 til Pol. i Hjørring, 20/4 fra Do. ejer intet	60 Kr.	60 Kr.
	24/4 til Pol. i Hjørring med Beg. om Afd., 7/5 fra Do. om at bet. Afd. 5 Kr. om Ugen, 17/5 til Pol. i Hjørring Bm. modt. Tilbud, 27/7 skr. efter Afdr., 2/8 fra Do. <u>60 Kr.</u> s.D. Kvitt., 25/8 udbet. Bm. <u>60 Kr.</u> , 3/11 skr. efter Afdrag, 9/11 fra Do. <u>70 Kr.</u> , s.D. Kvitt, 10/11 udbet. Bm: <u>70 Kr.</u> , 25/1 rykket, 7/2 fra Do. med <u>60 Kr.</u> , s.D. Kvitt., 11/2 udbet. Bm <u>60 Kr.</u> , 18/3 skr. efter restbeløbet, 14/4 fra Do. <u>50 Kr.</u> , 26/4 udbet. Bm. 50 Kr.	70 Kr.	70 Kr.
		60 Kr.	60 Kr.
1/2-29/9 23	3/11 til Pol. Hjørring, 23/11 fra Do. om Bf. maa bet. til Afdr., 27/11 tilbage med Tilb. 2/7 rykket, 14/8 fra Do: <u>90 Kr.</u> , s.D. Kvitt., udbet. Bm. <u>90 Kr.</u>	90 Kr.	90 Kr.

